

Dođru bilgi doğru kaynaktan alınır...

GÜLİSTÂN ŞERHİ

- II -

Sûdî-i Bosnevî

Neşre Hazırlayan

Dr. Ozan Yılmaz

ÇAMLICA

باب دوم : در اخلاق درویشان

BĀB-I DŪVŪM: DER-AḤLĀḶ-I DERVĪŞĀN

حکایت : یکی از بزرگان پارسایرا گفت که چه گویی در حق فلان عابد که دیگران در حق او بطعنه سخنها گفته اند گفت در ظاهرش عیب نمی بینم و در باطنش غیب نمی دانم

ḤIKĀYET: *Yekī ez-büzürgān pārsāyī-rā güft ki çi güyī der-ḥaḳḳ-ı fülān ‘ābid ki dīgerān der-ḥaḳḳ-ı ü be-ṭa‘ne süḥanhā güfteend. Güft: Der-zāhireş ‘ayb nemī bīnem ve der-bāṭneş ğayb nemī dānem. DŪvŪm,* dāluñ ve vāvuñ zammıyla ikinci dimekdür. *Aḥlāk,* ḥulḳuñ cem‘idür. Ḥā maźmŪm ve lām maźmŪm ve sākīn olmaḳ cā‘izdür. *Dervīşāna* izāfet lāmiyyedür. Dervīşāndan murād ehl-i sŪlŪk şŪfīlerdür. *Pārsā,* bā-yı ‘Acemle ‘ābid ü zāhide dīrler ve *yā,* ḥarf-i vaḥdet ve *rā,* edāt-ı mef‘ül. *Kī,* ḥarf-i beyān. *Fülān,* elfāz-ı kināyedendür. *Kī,* ḥarf-i ta‘līl. *Bā,* ḥarf-i muşāḥabet. *Ta‘ne:* Hāy taşarrufāt-ı A‘cāmdandur. Zīrā bunuñ aşlı ṭa‘ndur, ṭānuñ fetḫi ve ‘aynuñ sŪkŪniyla maşdardur naşara bābindan. Maşdarı ṭa‘ān gelŪr ṭānuñ fetḫiyle. *Güft,* mes‘Ūl^{im} ‘anh olan pārsā didi. *Der,* ḥarf-i zarfdur iki yerde bile. *Bāṭn,* zāhir muḳābilidür. **MaḥşŪl-i terkīb:** Ekābir birisi bir zāhide şordı ki fülān ‘ābidüñ ḥaḳḳında ne dīrsin. Zīrā senden ğayrılar anuñ ḥaḳḳında ṭa‘nla söz söylemişler ki zŪhd ü şalāḥa menāfi işleri vardır diyü. Pes sen ne dīrsin anuñ ḥaḳḳında. Pārsā cevāb virdi ki zāhirinde ‘ayb görmem ve bāṭn[in]da ğayb bilmem. Ya‘nī zāhirinde ve bāṭnında bir ḳuşŪr u noḳşānına muṭṭalı‘ [degŪlem]. Zīrā mü‘mine lāyık olan budur ki zāhir ḫāline nāzır olup aḥvāl-i derŪnını şalāḥa ḥaml idŪp sŪ‘-i zānn ūzre olmaḳa. **Ḳıṭ‘a:**

پارسا دان و نیکمرد انگار

Pārsā dān u nīkmerd engār

هر که را جامه پارسا بینی

Her ki-rā cāme-pārsā bīnī

Her ki-rā, her kimse dimekdür. Harf-i rābıt̄ zarūret-i vezn için getürmiş. *Cāme-pārsā* ve pārsā-cāme vaşf-ı terkībī aḳsāmındandır. Zāhid ve ‘ābid libāsı dimekdür. *Bīn*ün her ki-rā mef’ül-i evveli ve cāme-pārsā sānisi. *Pārsā*, *dān*ün muḳaddem mef’üli. *Nīkmerd*, terkīb-i mezcīdür. Aşlında merd-i nīk idi izāfetle, zarūret-i vezn için mezc eylediler. Engārün muḳaddem mef’üliüdür. *Engār*, fi’l-i emr-i müfred-i muḫāṭabdur ef’āl-i ḳulūbdan; ḳān eyleme dimekdür. **Maḫşül-i beyt**¹: Her kimse ki ‘ābid ü zāhid libāslı göresin, anı zāhid ü ‘ābid bil ve eyi adam ḳān eyle ya’nī anı sāliḫ bil ve eyi kimsedür deyü i’tikād eyle. Ḥāşılı şuleḫā libāsında olana mādām ki şerī’at-ı muṭahharaya muḫālif bir ḫāli ma’lūm olmaya, ḫūsn-i ḳān lāzımdır. Beyt:

محتسیرا درون خانه چه کار

Muḫtesib-rā derūn-ı ḫāne çī kār

ور ندانی که در نهادش چیست

Ver nedānī ki der-nihādeş çīst

Ver, aşlında *ve eger*dür. *Nedānī*, fi’l-i nefy-i müstaḳbel. *Kī*, harf-i beyān. *Der*, harf-i zarf. *Nihād*, nūnuñ kesriyle ṭab’ ve ḫilḳat ma’nāsınadır. *Muḫtesib*: Diyār-ı ‘Acemde emr-i ma’rūf nehy-i münker eyleyen muḫtesibdür. Ol daḫı ezhed ü evra’-ı ‘ulemādan olağandır. *Rā*, harf-i taḫşışdür lām-ı cārre ma’nāsına. *Derūn*, iç ma’nāsınadır. *Hāneye* izāfeti fi ma’nāsınadır. **Maḫşül-i beyt**: Ve eger pārsā cāmelinün ḳalbinde ve derūnında ne var idügin ḫayrdan şerden ne ḫāl üzredür bilmezseñ nesne lāzım gelmez, ya’nī saña aḫvāl-i derūnına ittilā’ lāzım degül. Zīrā muḫtesibün ev içinde ne işi var. Ya’nī muḫtesibün emr-i ma’rūf ve nehy-i münkerde vaḳīfesi fesād u münkeri zāhir olanı aḫz eylemekdür. Aḫvāli mestür olana ta’arruz eylemege murahḫaş degüldür. Zīrā fuḳahā buyurmuşlardur: والعدالت والفسق الخفيه لا يسقط² Ya’nī bir kimse ki fışkıını ihfā eyleyüp işā’at eylemeye, biz aña zālīm dimezüz.

حکایت : درویشیرا دیدم که سر برآستان کعبه نهاد می نالید و می گفت یا غفور و یا رحیم تو دانی که از ظلوم و جهول چه آید که ترا شاید

HİKĀYET: *Dervīşī-rā dīdem ki ser ber-āstān-ı Ka’be nihād mī nālīd ve mī güft: Yā Ġafūr u yā Raḫīm! Tū dānī ki ez-ḳalūm u ceḫūl çī āyed ki tūrā şāyed. Dervīşī*: Yā, harf-i vaḫdet. *Rā*, edāt-ı mef’ül. *Kī*, harf-i beyān. *Āstān-ı Ka’be* lāmiyye. Ka’benün eşiği dimekdür. Mekke şehrinde olan Tañrı evidür. *Nihāde*, hā-yı resmī harf-i terettübdür; ḳoyup dimekdür. *Mī nālīd*, ḫikāyet-i ḫāl-i māzī; inlerdi dimekdür. *Mī güft* da böyledür; söylerdi dimekdür. *Yā*, harf-i nidā. *Ġafūr*, mübālağayla ism-i fā’ildür. Ġāyetle yarlığayıcı dimekdür. *Raḫīm*, kezālīk

¹ Metinde “terkīb” yazılmıştır.

² e’l-Fışku’l-ḫafıyyu lā-yüşḳatu e’l-‘adāletü

ziyâde esirgeyici dimekdür. *Zalûm* da mübâlağa ile zâlim, *cehûl*, mübâlağa ile câhil dimekdür. *Ci âyed*, ne gelür dimekdür. *Ki*, harf-i beyân. *Türâ*, (85^b) saña dimekdür. *Şâyed*, fi'l-i muzâri'-i müfred-i gâ'ib. Bunda, yaraya ya'nî lâyıķ ola ma'nâsinadur. **Maḥşûl-i terkîb**: Bir dervîşi gördüm ki başını Ka'be işigine koyup iñlerdi ve söylerdi: Yâ Gafûr u yâ Raḥîm! Sen bilürsin ki zâlûm u cehûlden ne gelür ve ne ḥâşıl olur ki saña lâyıķ ola. Kıt'a:

که ندارم بطاعت استظهار

عذر تقصیر خدمت آوردم

Ki nedârem be-tâ'at istizhâr

'Özr-i taqşîr-i ḥidmet âverdem

'Özrûñ taksîre ve taqşîrûñ *ḥidmete* izâfetleri lâmiyyelerdür ve 'özr, *âverdemûñ* mef'ûlidür. *Ki*, harf-i ta'lîl. *Be-tâ'at*, *nedâremûñ* mef'ûl-i gayr-ı şarîhi. [*İstizhâr*], istif'âl bâbından maşdardur; arķalanmaķ dimekdür. **Maḥşûl-i beyt**: Yâ Rabbi! Senûñ zât-ı pākûñe lâyıķ ḥidmet ü 'ibâdet getüremeyüp belki ḥidmetünde vâķi' olan kuşûr u noqşânûñ 'özrini getürdüm. Zîrâ 'ibâdet ü tã'atüme i'timâdum yoķ ve 'amel-i mücib-i cennet olmaduğın bilürem. Pes i'timâdum fazl [u] luţf u keremüñedür. Beyt:

عارفان از عبادت استغفار

عاصیان از گناه توبه کنند

'Ârifân ez-'ibâdet istigfâr

'Âşiyân ez-günâh tevbe künend

'Âşiyân: Elif ve nûn edât-ı cem'dür, mücrimân ma'nâsına ya'nî günâḡarlar. *'Ârifân*, kezâlik ehl-i 'irfân olan Allâh dostları. *Ez-'ibâdet* taqdiri *ez-taqşîr ü ez-noqşân-ı 'ibâdet*dür muzâf taqdiriyle. **Maḥşûl-i terkîb**: 'Âşiler ve mücrimler günâhlarından tevbe iderler ammâ ehl-i 'irfân taqşîr ü noqşân-ı 'ibâdetlerinden istigfâr iderler. Kuşûrların bilüp 'ibâdetlerin 'ayn-ı ma'şiyet 'add idüp istigfâr iderler.

عبادان جزای طاعت خواهند و بازرگانان بهای بضاعت و من بنده امید آورده ام نه طاعت و بدریوزه آمده ام
نه بتجارت اصنع بی ما انت اهلُهُ وَلَا تَفْعَلْ بِمَا انا اهلُهُ

'Âbidân cezâ-yı tã'at ḡâhend ü bâzargânân behâ-yı bızâ'at. Ve men-i bende ümîd âverdeem ne tã'at. Ve be-deryûze âmedeem ne be-ticâret. İşna' bî mâ ente ehlüh ve lâ-tef'al bimâ ene ehlüh. Fârisice mezkûr dört fıķra ve 'Arabca iki fıķra tetimme-i kavil-i dervîşdür. *'Âbidân*: Elif ve nûn edât-ı cem'dür ve mübtedâdur. *Cezâ-yı tã'at* lâmiyye ve *ḡâhendüñ* mef'ûli. Ve cümle-i fi'liyye ḡaber-i mübtedâdur. *Bâzargânân*: Bunuñ aşl-ı müfredi bâzârdur, bâzâra maḥşûş ma'nâsına. Zîrâ hâ-yı resmî bunuñ gibi yerlerde taḡşîş ifâde ider. Pes elif ve nûnla cem' olmaķ sebebiyle hâ-yı resmîyi kâf-ı 'Acemîye ibdâl eylediler, bâzargân oldı. Fe-te'emmell. *Bızâ'at*, lügatde ticârete bir miķdâr mâl irsâl eylemege dirler. Meşelâ bir tâcire bir miķdâr mâl virürsen kendi mâlı yanınca senûñ mâluñı senûñ-çün kullana. Ammâ bunda muţlakâ esbâb [u] metã' murâddur. *Bâ*, harf-i şıla. *Deryûze*, dâluñ fetḡiyye ve rânûñ sükûñıyla cerr eylemege dirler ya'nî dilenmek. Taḡrîf idüp 'avâm, dervâze dirler. *İsna'*, fi'l-i

emr-i müfred-i müzekker-i muhâtab *if'al* ma'nâsına ya'nî işle. *Bî*, Bâ, harf-i şıla ve yâ, zamîr-i mütekellim; baña dimekdür. *Mâ*, ism-i mevşüldür, ellezî ma'nâsına. İşna'nuñ mef'ûl-i şarîhi ve bî, gayr-ı şarîhi. *Ente*, zamîr-i merfû'-ı munfaşıl, maħallen merfû' mübtedâ; sen dimekdür. *Ehl* bunda, lâyıq u sezâvâr ma'nâsınadır. Lafzen merfû' haber-i mübtedâdur ve zamîr-i mecrûr *mâyâ* râcî'dür. Ve cümle-i ismiyyenüñ i'râbdan maħalli yok mânuñ şılasıdır. *Lâ-tefal*, fi'l-i nehy-i müfred-i müzekker-i muhâtab; işleme dimekdür. *Bî*, sâbık gibidür. *Ene ehlüh*, *ente ehlüh* gibidür. Ba'z-ı nûsahda *bî* yerine *binâ* düşmiş; bize dimekdür. **Maḥşül-i terkîb**: 'Âbidler eyledükleri 'ibâdetüñ sevâb u cezâsın isterler ve ol ümid ile tâ'at iderler ve bâzargânlar esbâb [u] metâ'larınıñ bahâsın isterler, kimseye müft nesne virmezler. Ammâ ben 'abd-i 'âşî dergâhuña ümid-i ḥâlişle ve luḫ u keremüñe i'timâdla geldüm. 'İbâdet ü tâ'atüm yok kim muḳâbilinde 'ivaż-ı cennet ve cezâ-yı kevşer recâ idem. Ve dahı tehî-dest mücerred cerre ve deryüzeye gelmişim, bızâ'at ü sermâyem yok. Ve ticârete gelmedüm ki kıymet ü bahâ isteyem. Pes baña sen saña lâyıq olanı işle -ki maḡfîret ü merḫametdür- ki 'âşî bendeñ senden anı recâ ider. Ve baña ben lâyıq u müsteḫâḳ olduğumuz işleme ki 'azâb u 'ikâbdur. Zîrâ senden luḫ u iḥsân recâsıyla ḳapuña gelmişem. Beyt:

گر کشی ور جرم بخشی روی و سر برآستانم

بنده را فرمان نباشد هرچه فرمایی برآتم

Ger küşî ver cürm bahşî rûy u ser ber-âstânem

Bende-râ fermân nebâşed herçi fermâyî ber-ânem

Küşî, zamm-ı kâf-ı 'Arabla fi'l-i muzâri'-i müfred-i muhâtab; ḳatl idersün, küşîdenden. Küştenden degül [Redd-i Sürürî]. *Cürm*, cîm-i 'Arabuñ zammı ve rânuñ sükûñıyla günâh ma'nâsınadır. *Bahşî*, fi'l-i muzâri'-i müfred-i muhâtabdur bahşîdenden. Lafz-ı müşterekdür baḡışlamakla 'afv eylemek beyninde. Bunda ikisine de taḫammül var. *Rûy [u] ser* taḳdîri *rüyem ü serem*dür. *Âstânem* mîmi ma'nâ cihetinden bunlara maşrûfdur. *Bende-râ*: Râ, harf-i taḫşîsdür, lâm-ı cârre ma'nâsına. Bendenüñ dimekdür. (86^a) *Fermân*, isimdür buyruk ma'nâsına. *Fermâyî*, fi'l-i muzâri'-i müfred-i muhâtab; buyurursın dimekdür. *Ber*, harf-i isti'lâ. *Ân*, ism-i işâretdür *çîye*. *Mîm*, zamîr-i mütekellim. **Maḥşül-i beyt**: Eger beni ḳatl iderseñ günâhlarum için ve eger günâhlarum baḡışlayup 'afv u maḡfîret iderseñ, her ne ki eylerseñ yüzüm ve başum âstân-ı kerem ü iḥsânüñdadur. Ḥâşılı her ne kim baña işlerseñ teslim ü rızâ üzreyim, rû-gerdân ve ser-keş degülüm. Ben bende-i 'âşîñüñ ve mücrim-i ḳâşîñüñ fermânı ve buyruḡı olmaz, ya'nî hiç nesne söylemege mâlik degülüm. Her ne kim buyurursañ ol buyruḡuñ ve emrûñ üzerineyim. Ḥâşılı her ne kim emr iderseñ emrüne tâbi' u münḳâdım. Ḳıṭ'a:

که همی گفتم می گریستی خوش

Ki hemî güft ü mî giristî ḫaş

بردر کعبه سائلی دیدم

Ber-der-i Ka'be sâ'ilî dîdem